

TL 4014 Sovyet Dönemi Dil Siyaseti

Öğretim Üyesi: Dr.Öğr.Üyesi Mustafa Can TEZİÇ.

14. Hafta

Tuva'da Müzecilik Alanında Çalışmaları

B. Anderson'a göre müzeler ve müzelerle birlikte “müzeleştirilen hayal gücü” siyasal bir olgu olup siyasi iktidarın eğitim programları ile örtüşen kurumlardır. Bu ideolojik programların bir parçası olan müzeler yakın ve uzak tarihin görsel temsilleri olan tek veya düzinelerce fotoğraf veya farklı objeler ile ziyaretçilerine toplumsal ilerlemeyi görsel olarak sunmaktadırlar.

Tuva'da müzeciliğin tarihi Çarlık Rusya'ya kadar uzanmaktadır. A.S. Hertek'e göre Tuva'da müze faaliyetlerinin tarihçesi Vladimir Petroviç Yermolayev'in çalışmalarına kadar geri götürülebilir. Krasnoyarsk valiliğinde etnografi müzesinde görev alan Yermolayev 1913 yılında Uranhay bölgesine bir araştırma gezisine çıkmıştır. Bölgede çalışmalarına devam eden Yermolayev 1916 yılı itibari ile bölgede kalıcı olarak yaşamaya başlamıştır. 1925 yılına gelindiğinde Tuva'da Tuva Tarihini İnceleme Cemiyeti “*Krujok Uryanhovedeniya*” kurulmuştur. Cemiyetin üyelerinin çoğu bölgede yaşayan Ruslardan oluşmaktadır. 1929 yılına kadar cemiyet farklı materyaller toplamış fakat kötü saklanma koşulları ve kaybolan parçalar nedeni ile bilimsel bir çalışma yapılamamıştır. 1929 yılında Salçak *Kojunu* Noyon'unun ölümünden sonra pek çok değerli tarihi ve sanatsal eşyaya el konulmasından sonra Tuva Halk Devrim Partisi yönetimi merkez komitesi bir müzenin yapılması gerekliliği sorusu ile karşılaşmıştır.

Mayıs 1929 tarihine gelindiğinde ise Tuva Devlet Müzesinin kurulması kararı alınmıştır. Bu karar neticesinde müzenin etnografya, devrim ve eğitsel bölüm olmak üzere üç bölümden oluşması planlanmıştır. Ekim 1929 tarihinde de Tannu-Tuva Halk Cumhuriyeti yönetimi *VOKS* ile temasa geçerek V.P. Yermolayev'i Moskova ve Leningrad'daki müze ve bilim merkezleri ile bağlantı kurması için görevlendirmiştir. Tuva'daki *VOKS* merkezinden bu merkezlere yollanan referans mektupları ile Tuva'da bir müze kurulması için gerekli yardım alınmıştır. Bu yardım içerisinde Rus Müzesi ve Ermitaj başta olmak üzere pek çok kuruluş birçok sanat eserini Tuva'ya yollamıştır.

Müze resmen Ağustos 1930 tarihinde açılmıştır. 1931 yılı yazından itibaren de başta öğrenciler ile birlikte sistemsel olarak eğitsel çalışmalara başlamıştır. Bu çerçevede Tuva'nın tarihi ve doğasının öğrenilmesi kapsamında konuşmalar ve geziler düzenlenmeye başlanmıştır. 1932 yılına gelindiğinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Botanik Parkı Müzesi Tuva'da bir inceleme gezisi düzenlemiş ve buradaki bitki örtüsünü araştırmıştır. 1 Mayıs 1933 yılında ise devrim öncesi ve sonrasında Tuva'daki günlük yaşamı karşılaştıran bir sergi açmıştır. 1941 yılına gelindiğinde müzede doğa, tarih ve devrimci Tuva olmak üzere yeni bölümler oluşturulmuştur. Bir yıl sonra 1942'ye gelindiğinde de müzenin sergi salonları Tuva'nın Doğası, Devrime Kadar Tuva Tarihi ve Tuva Devrimi olarak yeniden yapılandırılmıştır. Bu süreç içerisinde Tuva Devlet Müzesi Sovyetler Birliği ile ilişkilerini güçlendirmiştir. Özellikle Mart 1942'den sonra Krasnoyars ve Minusin müzelerine Tuva'daki müze alanındaki çalışmaların geliştirilebilmesi amacı ile N.M. Bogatirev görevli olarak yollanmıştır.

1940'lı yılların ilk yarısında Tuva Halk Devlet Müzesi Cumhuriyetteki baş bilimsel kurum olarak sayılmaktaydı. Müze bünyesinde düzenlenen ilk bilimsel araştırma Piy-Hem, Barun-Hemçik, Bay-Tayga, Sut-Hol, Çaa-Hol ve Kaa-Hem

*kojun*larında bulunan arkeolojik kalıntıların incelenmesi olmuştur. İlerleyen yıllarda çalışmalarına devam eden müze 1950 yılına gelindiğinde Moskova Devlet Üniversitesinden profesyonel yardım almaya başlamıştır. Bu çalışma kapsamında S.İ. Vaynşteyn Tuva Devlet Halk müzesi bünyesinde düzenlenen Tuva'nın kadim tarihi alanında çalışmalara katılmıştır. Bu çalışmalar çerçevesinde Tepe-Hol, Sut-Hol, Piy-Hemçik, Ulug-Hemçik rayonlarına araştırma gezileri düzenlenmiştir. Bu araştırma gezileri sonucunda elde edilen bilgiler ışığında pek çok yayın ortaya çıkarılmıştır. Müze aynı zamanda Tuva bilimsel araştırma merkezi dil, literatür ve tarih kurumu ile de birlikte çalışmaya başlamıştır. Bunun dışında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Bilimler Akademisi Etnografi Enstitüsü ve Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti'ndeki pek çok müzenin bilimsel merkezleri ile ilişkiler kurmuş ve pek çok araştırmacıya hizmet vermiştir.

Tuva'da kurulan bölge müzesi de diğer tüm sosyalist toplumlarda olduğu gibi Sovyet müzesi olarak devlet-parti inşası ve halk ekonomisinin düzenlenmesi görevini üstlenmiştir. Müzenin hedefi halk ekonomisi ve gençlerin eğitiminde vatanseverliğin çok yönlü olarak sergilenmesidir. Müze gerek yazılı basında gerekse radyoda tanıtılmış ve 1953 yılında toplam 10689 kişi tarafından ziyaret edilmiştir. 1942 yılında müzede sergiler organize edilirken özellikle Tuva'da yaşanan sosyalist değişime geniş yer verilmiş ve sergiler tekrar tekrar yenilenmiştir. Bu kapsamda Tuva'da Aratların, çobanların ve *kolhoz* çalışanlarının başarılı uygulamalarını yansıtan bir serginin yanında sonraki yıllarda da İkinci Dünya Savaşı Günlerinde Tuva isimli bir başka sergi bu amaçla kurulan bölümlerden sadece bir kaçıdır. 1950'li yılların ortalarına gelindiğinde müzede bulunan Tuva'da Sosyalist İnşa bölümünün adı Sovyet Tuva Tarihi bölümü olarak değiştirilmiştir.

Bu yıllarda yapılan çalışmalar müze için gerekli malzemenin toplanması bakımından 1947 yılına kadar uzamıştır. Müzede sosyalist inşa bölümünde Tuva'nın özgürlük mücadelesi içerisinde sosyalist sisteme ulaşması ve komünist partinin ekonomi ve kültür alanındaki başarıları yansıtılmaktadır.

Bu sergiler içerisinde özellikle 1930 yılında 5 yıllık sosyalist kalkınma planının Tuva'da nasıl yaşandığını yansıtan bir bölüm hazırlanmıştır.

Yapılan çalışmalar kapsamında ilkin, ulaşılan noktanın gösterilebilmesi amacı ile pek çok dokümanın sergi için kopyalandığı görülmektedir. Bu belgeler arasında ekonomi ve kültür alanında Sovyetler Birliği ile yapılan yazışmalar ile ilgili belgeler ve – Sovyetler Birliği Emek Kahramanı, Mat Geroina gibi Sovyetler Birliğinden alınan madalyalar gelmektedir. Müzede bulunan Sosyalist İnşa bölümü içerisindeki sergide ayrıca Lenin ve Stalin'in hayatları ve eylemleri, 1930 anayasası, Tuva'da tarım ve ekonominin gelişimi, Tuva'da açılan Kızıl Partizan, Erbek gibi Kolhozlar, 12. Tuva Halk Partisi toplantısı, üretim, elektrik, ulaşım, dokuma tesisi, kömür işletmeleri, matbaa, Sovyetler Birliğinde ilk beş yıllık plan içerisinde ekonomi ve kültür alanındaki gelişmeler gibi konular ele alınan temalardan bazılarıdır.

Bunların yanında sergilerde Tuva için önemli şahsiyetler hakkında da bilgi ve dokümanlar sergilenmiştir. Örnek olarak: ... H. Kertik-ool veya Gramotı Geroy Sosyalist Emek madalyası alan M. Parınmaa, Turgen-ool yine 1949 yılında Lenin madalyası ile ödüllendirilen motor işçisi Ondar Seree gibi şahsiyetler sayılabilir.

Ayrıca müzede Tuva'daki sosyalist gelişim süreci içerisinde Sovyetler Birliğinin yapmış olduğu yardım kardeş yardımı (Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti, Belarus, Ukrayna, Gürcistan, Özbekistan vs.) adı altında çeşitli sergilerde farklı belge ve materyaller ile ziyaretçilerin gösterimine açılmıştır.

Sergilerde dikkati çeken diğerk bir husus da feodaliteden sosyalizme geçiş süreci karanlık zamandan sosyalizme geçiş olarak yansıtılırken bu süreç içerisinde kurulan kolhozlar hakkında bilgi ve materyaller sergilenmiştir.

1952 yılında müzenin Sovyet Tuva bölümüne yeni yazılı kaynaklar eklenmiştir. Bu kaynaklar arasında Halk Ekonomisinin gelişimi ile ilgili belgeler ve fotoğraflar bulunmaktadır. Bu kaynaklarda tarım ve hayvancılık alanında yapılan faaliyetler ve gelişme raporlarının yanında kolhozlar ve tarımda makineleşme gibi konular da yer almaktadır. Bu materyallerin içerisinde Tuva'daki elektrik sistemi, kolhozların geliştirilmesi ile beraber inşa edilen değirmenler, evler (3200 1952 yılında) – yeni ambarlar, kerpiç üretim ünitesi, çocuk yuvası, okuma evi, kömür madenlerinin kullanımı, kültürel aydınlanmayı yansıtan fotoğraflar ve dokümanların yanı sıra Stalin'in Tuva'da ekmek üretiminden elde edilen başarının tebriki için yollamış olduğu mektup da sergilenmektedir.

1952 yılında Sovyet Tuva Tarihi bölümü tekrar geliştirilerek tarım alanındaki gelişmeler sergiye eklenmiştir. 1951 yılında 96 kolhoz bulunmaktadır. Bu kolhozların isimleri de sosyalizmin ve komünizmin inşasını yansıtmaktadır. Örnek olarak bu isimlere bakarsak; Stalin Yolu, Vorosilova, Kirova, Jdanova, Kalina, Şvernika, Dimitrova, Molotova, Budennogo, pilot Çakalova. Bolşevik Ruhü, Komünizme Yol, Bolşevik, Kızıl Saban, İleri, Dava, Devrim Ateşi, Emekçi, Yeni Yol, 1 Mayıs, Kızıl Yıldız, Emeğin Özgürlüğü gibi isimler ile karşılaşabiliriz. 1944 yılında toplam nüfusun %20'si kolhoz'lar içerisinde birleştirilirken, bu sayı 1952 yılında nüfusun %86'sını kapsamaktadır.

İlk on yıl içerisinde ulaşılan aşama ve bu aşamada yapılan evler, kültürel ve toplumsal mekânlar, garajlar, kerpiç üretimi, meyve saklama ünitesi, hastane, hayvancılık, banyo, çocuk yuvası gibi ünitelerin resimleri sergilenmektedir.

Bunun dışında bakir ve nadas arazilerin geliştirilmesi başlığı ile özel bir başka sergi daha açılmıştır. Özellikle bu konu ile Tuva'da tarım alanındaki mekanizasyonun sergilenmesi amaçlanmıştır. Eski konargöçerler ve günümüz kolhoz çiftçileri başlığı ile tarımda ve meyve – sebze üretimi alanındaki başarı yine ziyaretçilere sergilenmektedir.

Yine müzenin farklı bölümlerinde üretim, sanayi ve kültürel gelişime ait belge ve çeşitli materyaller sergilenmektedir. Örnek olarak yerel sanayinin gelişiminde dokümanların yanında sanayi malzemeleri de sergilenmektedir. Tuva'da 1944-1952 yılları arasında ekonomide 2.5 - 3 kez büyüme yaşanırken bu süreç içerisinde üretilen ürünler ayakkabı, elbise, mobilya ve diğer ürünler fotoğraflar ile birlikte sergilenmiştir. Benzer şekilde sosyal ve kültürel aydınlanma politikası kapsamında okullaşma artarken, buna paralel olarak okur-yazar sayısı da artmıştır. Örnek olarak; 1934 yılında okuryazarlık %10 iken bu sayı 1944 yılında %50'ye çıkmıştır. 1950'ye gelindiğinde ise halkın %90'ı okuryazardır. Bu gelişme çerçevesinde müzede öğrencilerin, yatılı okullarda, *pioner* kamplarında çekilmiş resimleri sergilenmektedir. Bu dönem içerisinde Tuva'da yapılan sağlık alanındaki gelişme ise müzede sergilenen bir başka olgudur. Sergi kapsamındaki fotoğraflarda Tuva'da kurulan laboratuvarlar, röntgen cihazı, ameliyat esnasında çekilen resimler, kırsal bölgelerde halka hizmet veren sağlık görevlileri, tüberküloz sanatoryumu ve Çedre gölü kıyısındaki kaplıca resimleri sergilenmektedir.

Sonuç olarak, Dyrtuk-ool da değindiği gibi Tuva'da inşa edilen bu müzenin kültürel aydınlanma çalışmalarında ocak görevi üstlendiğini düşünmektedir. Kurulan bu müze içerisinde hem bilimsel alanda çalışmalar yapıлып eğitime katkıda bulunulurken aynı zamanda müzenin sergi salonları Tuva'da yaşanan ideolojik dönüşümü, kazanılmış başarı olarak ziyaretçilerine sunmaktadır.

Temel Kaynak

Teziç, M.C. (2018) Sovyet Döneminde Tuva Yüksek Kültürünün İnşası. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi. Sayı 29. Ss.141-168.

Yardımcı Kaynaklar

Anderson, B. (1995). *Hayali cemaatler. Milliyetçiliğin kökenleri ve yayılması.* (İ. Savaşır. Çev). Metis yayınları.

Ertürk, S. (1986). *Türkiye'deki bazı eğitim sorunları üzerine düşünceler.* Yelken Teper yayınları.

Killi - Yılmaz. G. (2010). *Kuzey ve Güneydoğu Sibiry Türklerinin Dil Durumu.* Köksav Yayınları.

Yabancı Yardımcı Kaynaklar

Gellner, E. (2006). *Nations and nationalism.* New York, Cornell University press.

Vasilenko, V. A. (2013). "Uryanhayskiy Vopros" v Politike Rossii i Mongolii (XVII- Pervaya Polovina XX vv.). *Aktual'nie Voprosı İstorii Rossiysko-Mongol'kih otnoşeniye Pervoy Çetverti XX Veka,* (M.A. Vinokurov, Ed.) İçinde (ss. 132-147). İrkutsk : İzd-vo BGUEP.

(1969) Zakonomernosti razvitiya literaturih yazıkov narodov SSSR v sovyetskuyu epohu. Osnovniye protsessı vnutristrukturного tazvitiya tyurskih finno-ugorskih i mongol'skih yazıkov. Moskova: Nauka.